

HAVASI ÉVA

A transzferjövedelmek szerepe a szegénység csökkentésében¹

Célom, hogy világos és számszerűsíthető választ adjak arra a kérdésre, hogy az állami-központi újraelosztó rendszerek, s ezen belül a jelenlegi társadalompolitikai, szociálpolitikai rendszer mennyire hatékonyan kezelik, hogyan tudják kompenzálni az elsődleges – jövedelmi – egyenlőtlenségeket. Milyen arányban és módon képesek megakadályozni, hogy az emberek a minimálisan megkövetelhető jövedelemszint alá kerüljenek? A szegénység elkerülésében mekkora szerepet játszanak azok a juttatások, amelyek a szegénység okán és jogán járnak, és éppen azt célozzák, hogy a piaci jövedelmükből megélni nem tudó rétegek is minimális anyagi biztonságban lehessenek?

Bevezetés

„Az emberek egyenlőknek születnek. De másnap már nem azok többé.” (Jules Renard)

A tanulmány célja a transzferjövedelmek szegénységre gyakorolt hatásának feltérképezése, különös tekintettel azokra a jövedelemfajtákra, juttatásokra, amelyek a szegénység enyhítését, a társadalmi leszakadás elkerülését célozzák.²

A jóléti újraelosztás hatását vizsgáló, ennél tágabb célokat maga elé tűző, de részben az induló kérdéseinkre is választ adó hazai tanulmány 1998-ban született³, s ennek elméleti kereteit és időhorizontját egyaránt kibővítő munka az elmúlt hónapok szakmai sikerkönyve.⁴ Ez az írás épít az ott leírtakra, de alapvetően a szegényeket célzó juttatásokra fókuszál. Az újraelosztás egyenlőtlenségekre gyakorolt hatását és általában a transzferjövedelmek jövedelem-eloszlásban játszott szerepét nem elemzi.

1 A tanulmány az ICSSZEM égisze alatt működő SZOLID projekt, majd pedig az ennek folytatásaként létrejött METOD Műhely támogatásával és inspirációja alapján készült.

2 A jelen tanulmány szerves folytatása egy korábbi munkának, melyet Altorjai Szilvia kolléganőmmel 2001-re vonatkozó jövedelmi adatok felhasználásával 2003-ban készítettünk.

3 Tóth István György: I. kötet, Gazdasági aktivitás vagy szociális támogatások? A jóléti újraelosztás megváltozott keretfeltételei, Társi, Budapest, 1998.

4 Tóth István György: Jövedelemeloszlás, A gazdasági rendszerváltástól az uniós csatlakozásig, Századvég Kiadó, 2005.

A felhasznált adatforrás a KSH 2001-re és 2003-ra vonatkozó Háztartási költségvetési felvétele.⁵ Az elemzés alapvetően a 2003-as adatokra épül, de esetenként összehasonlító számításokat végeztünk 2001-re vonatkozóan is.

A hazai jövedelmi adatok megbízhatósága erősen korlátozott. A szociális jövödelmek esetében külön nehézséget jelent, hogy e juttatások – néhány tételt leszámítva – lényegesen alacsonyabb gyakorisággal fordulnak elő, mint a munkajövödelmek, ezért nagyobb lakossági mintára van szükség ahhoz, hogy a statisztikai pontossági kritériumoknak eleget tegyünk. A statisztikák korlátai ellenére, és annak ismeretében, a felhasznált adatgyűjtésből hasznos információkat szerezhetünk arra vonatkozóan, hogy a különböző típusú jövödelmek hogyan befolyásolják a hazai szegénység alakulását, a tisztán piaci jövödelmek alapján, illetve hogy a szociális jövödelmek kisebb-nagyobb körének beszámításával miként alakul az „átlagnépesség” és néhány kiemelt háztartástípus szegénységi kockázata.

A transzferjövödelmek nagyobbik része nem a nehéz élethelyzetek, a szegénységben élők helyzetének javítását célozza, hanem ezek a jóléti társadalmak alappilléreiként, főként társadalombiztosítási típusú, bizonyos szociális biztonsági kockázatok enyhítését szolgáló támogatások (betegség, öregség, „hátramaradottakról” való gondoskodás, munkanélküliség stb.).⁶ Ezért ezek a juttatások alapvetően nem szűken vett szociálpolitikai, hanem jóval inkább társadalompolitikai célokat szolgálnak. Persze a célok több esetben is keverednek, gondoljunk a nyugdíjak nem arányos (alacsony nyugdíjasokat jobban preferáló) emelésére, vagy a családi pótlék gyermekszámtól függő nagyságára, hogy csak néhány példát említsünk. Ezért a kimondottan a szegényeket célzó célirányos jövödelmfüggő juttatások nem fedik le a szegényeket, illetve a szegényebbeket preferáló támogatások körét, de e juttatások az alapvető céljukat tekintve nem a szegénység felszámolását célozzák. Az elemzés során ezért főként arra kerestük a választ, hogy azok a szociális juttatások, amelyek nagyon alacsony jövödelmhez kötöttek, elérik-e azokat, akik valóban potenciális jogosultak, illetve hogy e juttatások nagysága és aránya mennyire képes betölteni azt a funkciót, amelyre létrehozták, jelesül a szegény élethelyzetben lévők érdemi segítségét.

Az adatok egyértelműen bizonyítják azt a hipotézisünket, hogy a szét-

⁵ Az adatgyűjtés mintegy 10 ezer háztartás tételes jövödelmi és kiadási adatát tartalmazza. Ez az adatgyűjtés azonban alapvető célját tekintve kiadási és fogyasztási felvétel, amely egyhavi naplóvezetést követel meg a háztartásoktól, így értelemszerű az átlagosnál magasabb megíiusulási arány. A magas jövödelmű, elfoglalt emberek kisebb arányban vállalják a felvételben való közreműködést, ami a minta torzulásához vezet, bár ezt a megtagadó háztartástípusok magasabb kiválasztási arányával, pótcímekkel, az összeírók kiemelt díjazásával és számos egyéb módon megpróbálják ellensúlyozni. Mindezek ellenére az „átlagnépességet” jól reprezentáló felvétel alulbecsli a magas jövödelmű, elsősorban fővárosban élő háztartások számarányát és jövödelmét, és hasonlóan az összes lakossági felvételhez nem tudja befogni a legszegényebb hajlék nélküli, vagy jogcím nélküli, illetve nem saját lakásban élő szegény családokat sem. Éppen ezért a felvételből nyert számokat a tanulmány során egybevetjük az adminisztratív adatforrásokból nyert hasonló tartalmú számokkal is, mintegy validálva saját eredményeinket.

⁶ Itt jegyeznék meg, hogy az írás csakis a pénzbeli ellátásokra koncentrál, a természetbeli juttatásokat, szolgáltatásokat, illetve ezek hatását nem vizsgálja.

aprózott és kisösszegű jövedelemfüggő juttatások nem alkalmasak a szegénység enyhítésére, hanem jóval inkább a szegénység újratermelődését segítik. Átgondolt és koherens társadalompolitikai gondolkodás nélkül a „tűzoltás-jellegű”, ugyanakkor gyakran változó, ezáltal nem kiszámítható szociálpolitikai intézkedések eredménytelenek.

A szegények számának és arányának alakulása a transzferjövedelmek előtt és után

Kit tekintünk szegénynek? A szegénység mérőszáma

Amint azt már oly sokan és oly sokszor leírták, a szegénységet sokféleképpen lehet meghatározni, és ennek megfelelően mérni is. Ebben az anyagban csak a (relatív típusú) jövedelmi szegénységgel foglalkozunk, és az EU elvárásokat követve egyszerű és világos definíciót, illetve mérőszámot használunk.

A háztartás, illetve a benne élő személyek szegények abban az esetben, ha a háztartás tagjainak egy fogyasztási egységre jutó, éves nettó jövedelme az országos adatok alapján a medián-jövedelem 60 százaléka alatt marad. Következésképpen az OECD1 fogyasztási egységskálát alkalmaztuk, de az egy főre jutó jövedelem alapján is kiszámítottuk a szegénységi rátákat. Ez utóbbit az indokolta, hogy a szociális segélyezési gyakorlatban az egy főre jutó jövedelem a meghatározó.

2003-ban az OECD1 fogyasztási egységre jutó jövedelem szerint a háztartások 8,6 százaléka (2001-ben 9,1) és a személyek 10,5 százaléka (2001-ben 10,3) volt szegény. Az egy főre jutó jövedelem alapján a háztartások 8,5 százaléka és a lakosság 12,8 százaléka élt a szegénységi küszöbszint alatt. A kétféle (fogyasztási egység alapú és az egy főre jutó jövedelmet figyelembe vevő) számítási mód alapján a szegénységi arányokban nem túl nagyok az eltérések. A különbség elsősorban és döntően a szegények eltérő összetételében mutatkozik meg. Az előbbi esetben több az idős szegény, míg az utóbbi esetben főleg a gyermekes háztartásokban élők szegények.⁷

Már előljáróban leszögezhetjük, hogy 2001-ről 2003-ra a szegénységi rátákban nincs statisztikailag kimutatható elmozdulás. Bár a szegények száma nem változott, a szegények jövedelmi leszakadása erősödött.

A transzfer előtti és utáni jövedelem fogalma

A transzfer előtti jövedelmek közé soroljuk a lakosság piaci jövedelmeit. A munkából származó kereset-típusú jövedelmek mellett ide tartoznak a vállalkozásból származó jövedelmek és a tulajdonosi jövedelmek.

Tágabban értelmezve a transzfer előtti jövedelmek közé soroljuk a nyugdíjak egy részét, az ún. piaci típusú nyugdíjakat. A transzfer előtti,

⁷ Lásd erről Éltető Ödön–Havasi Éva: Az elemzési egység és az ekvivalencia-skála megválasztásának hatása a jövedelmi egyenlőtlenségre és szegénységre, Szociológiai Szemle, 2002. 4. szám.

saját jogú nyugdíjat is tartalmazó jövedelmek a háztartások, a lakosság piaci jövedelmei mellett magukban foglalják a korábbi munkaviszonyhoz és vállalkozói jogviszonyhoz kapcsolódó, munkaadói és munkavállalói befizetéseken alapuló, saját jogon járó nyugdíjakat is. A saját jogú nyugdíj ugyanis nem piaci jövedelem, de nem is tisztán szociális jövedelem, hanem korábbi befizetéseken alapuló, társadalombiztosítási juttatás. Ezzel szemben a rokkantnyugdíj, az özvegyi nyugdíj, illetve az időskori járadék egyértelműen szociális jövedelemfajta, ezért a transzfer utáni, szociális jövedelmeket is tartalmazó jövedelmek között szerepeltetjük.

A transzferek szegénységcsökkentő szerepének vizsgálatához logikusnak látszott egy új fogalom a „transzfer utáni, de az alacsony jövedelemhez kötött, jövedelemfüggő szociális juttatások nélküli jövedelem” bevezetése. Ez a jövedelem minden személyhez és háztartáshoz kapcsolódó jövedelmet tartalmaz, kivéve azokat a szociális juttatásokat, amelyek jövedelemnagysághoz kötöttek, vagyis amelyekhez éppen a „szegénység jogán” lehet csak hozzájutni. Míg a családi pótlék feltétele a gyermek, a munkanélküli segélyé a munkanélkülivé válás és nem a rászorultság, addig a lakhatási támogatásé vagy a szociális segélyé bizonyos feltételek megléte mellett maga az alacsony jövedelem. Éppen ezért a szociális ellátórendszer hatékonyságának, célzottságának vizsgálatához nagyon hasznos megkülönböztetni, illetve leválasztani ez utóbbi jövedelemfüggő szociális juttatásokat az összjövedelemből.

A transzferek utáni jövedelem a háztartás, illetve az egyén összes jövedelmét tartalmazza, azaz a piaci jövedelmeket, a társadalombiztosítási és az összes egyéb szociális jövedelmet, valamint a háztartások közötti transzfereket is.

A szegények aránya a transzferjövedelmek előtt és után

A tisztán piaci jövedelmek – azaz a transzfer előtti jövedelmi helyzet – alapján a háztartások közel fele, a lakosság 40 százaléka található a szegénységi küszöbszint alatt. Az arányok 2001 és 2003 között nem változtak.

A saját jogú nyugdíj beszámításával már lényegesen kevesebben szegények. A háztartások egyötöde, a lakosság egynegyede marad szegény, ha a saját jogon szerzett nyugdíjakat is a transzfer előtti jövedelmek közé soroljuk. A piaci jövedelmek mellett a saját jogú nyugdíj szerepe a legfontosabb a szegénység elkerülésében. Magyarországon magas az idős népesség aránya, de többségük a teljes foglalkoztatottság időszakában nyugdíj jogosultságot szerzett, így alanyi jogon garantált nyugdíjat élvez. A saját jogú nyugdíjat is a piaci jövedelmekhez számolva 2001-ről 2003-ra a szegények aránya (főre és fogyasztási egységre vetített jövedelem alapján egyaránt) növekedett, vagyis a piaci nyugdíjak szegénységnyhító szerepe némileg csökkent.

TANULMÁNYOK

1. táblázat A szegénységi szint alatt élő személyek és háztartások aránya transzferjövödelmek előtt (saját jogú nyugdíj nélkül és azt beszámítva), jövedelemfüggő juttatások előtt, de nyugdíj és egyéb nem jövedelemhez kötött szociális jövedelem után és transzferék után, egy fogyasztási egység és egy főre jutó jövedelem alapján számolva, %-ban

	OECD1 fogyasztási egység szerint				1 fő alapján			
	2001		2003		2001		2003	
	fő	háztartás	fő	háztartás	fő	háztartás	fő	háztartás
Transzfer előtt	39,4	48,0	40,5	47,6	41,2	48,7	42,1	48,3
Transzfer előtt, saját jogú nyugdíjjal	22,1	20,1	24,9	21,6	23,6	19,9	26,1	21,2
Jövedelem-szinthez kötött juttatások előtt	12,5	10,6	12,8	10,2	14,4	10,5	14,9	10,2
Transzfer után	10,3	9,1	10,5	8,6	12,5	9,2	12,8	8,5

Forrás: KSH Háztartási költségvetési felvétel, 2001 és 2003

2. táblázat A transzferék utáni szegénységi rés nagysága fogyasztási egységre és egy főre jutó jövedelem alapján, 2001 és 2003-ban, %

	OECD1 fogyasztási egység szerint		1 fő alapján	
	2001	2003	2001	2003
Transzferék utáni szegénységi rés	22,1	24,7	23,6	30,9

Forrás: KSH Háztartási költségvetési felvétel, 2001 és 2003

A jövedelemfüggő szociális juttatások nélküli (de a tb-jövödelmek és az alanyi jogon járó juttatásokkal számított) transzfer utáni jövödelmek alapján a háztartások 10-11 százaléka, a személyek 13-15 százaléka maradt szegény. 2001-ről 2003-ra az alanyi jogon járó szociális juttatások szerepe némileg növekedett, mivel 2003-ban a transzfer előtti 2001-et meghaladó szegénységi arányokat e juttatásokkal sikerült kompenzálni. Így 2001-ben és 2003-ban a jövedelemfüggő szociális juttatások nélküli jövedelem alapján a szegénységi ráták szinte teljesen azonosak.

A jövedelemfüggő szociális juttatások szegénységnyhító szerepe meglehetősen szerény, és 2001 és 2003 között sem változott. A háztartások (1,6–1,7%) és a lakosság mintegy 2 százalékát tudják kiemelni a szegénységből.

Az összes jövedelem alapján a szegénységi rés, vagyis a szegények jövedelmének szegénységi küszöbszinttől való átlagos távolsága 2001-ről 2003-ra számottevően növekedett. Ez mélyülő jövedelmi szegénységről árulkodik. Vagyis az általános életszínvonal javulásának időszakában a szegények megél-

hetési viszonyai romlanak, szegénységiük mélyül, jövedelmi leszakadásuk erősödik.⁸ 2003-ban fogyasztási egységre jutó jövedelemmel számolva a szegénységi rés 24,7 százalék, egy főre jutó jövedelemmel pedig közel 28 százalék volt (a 2001-es 22,1 és 23,6 százalékkal szemben).

A rászorultsági elven nyújtott juttatások hatékonyságát a transzfer utáni, de a jövedelemfüggő juttatások előtti és az összes jövedelem alapján számolt szegénységi ráták különbsége mutatja. El kell ismernünk azt is, hogy bizonyos társadalmi rétegek esetében a jövedelemfüggő szociális juttatások fontossága messze túlnő ezen a másfél-két százalékon.

1. ábra *A szegénységi szint alatt élő személyek aránya transzfer jövedelmek előtt (saját jogú nyugdíj nélkül és azt beszámítva), jövedelemfüggő juttatások előtt, de nyugdíj és egyéb nem jövedelemhez kötött szociális jövedelem után és transzferek után, egy fogyasztási egység alapján számolva, %-ban*

Forrás: KSH Háztartási költségvetési felvétel, 2001 és 2003

⁸ Az állítás igazolására, megerősítésére kevés adat áll rendelkezésünkre. A Tárki Monitor felvétele, mint az egyetlen összehasonlítást lehetővé tevő forrás, a szegények medián-jövedelme alapján számította a szegénységi részt.

2. ábra A szegénységi szint alatt élő háztartások aránya transzfer jövedelmek előtt (saját jogú nyugdíj nélkül és azt beszámítva), jövedelemfüggő juttatások előtt, de nyugdíj és egyéb nem jövedelemhez kötött szociális jövedelem után és transzferek után, egy fogyasztási egység alapján számolva, %-ban

A transzferek hatása a főbb háztartástípusok szegénységi arányaira

A transzfer előtti jövedelmek alapján a nyugdíjas háztartástípusok szinte kivétel nélkül szegényeknek tekinthetők. A mai nyugdíjasok zöme azonban korábbi munkaviszonyából adódóan saját jogú nyugdíjra jogosult. A nyugdíjas háztartástípusokon belül a házaspárok élnek a legnagyobb biztonságban, az egyedülálló, főleg az idősebb nyugdíjasok a leginkább kiszolgáltatottak. A szociális jövedelmeknek – elsősorban az özvegyi és rokkantsági nyugdíjnak, valamint az özvegyi pótléknak – köszönhetően az idősök szegénységi kockázata számottevően lecsökken, ezt a pozitív hatást a rászorultsági alapon járó juttatások, ha nem is jelentősen, de tovább fokozzák.

A gyermekes háztartások fő megélhetési forrása a munka. Piaci jövedelmeiket tekintve átlagosan 29 százalékuk mondható szegénynek. Különösen a kisgyermeket (40%) és a három- és több gyermeket nevelő családok (60%) tartoznak a szegények közé, transzfer előtti jövedelmeik alapján. A nyugdíj szerepe értelemszerűen minimális, ugyanakkor a gyermekek jogán járó tb-jövedelmek, a gyed, a gyes, a családi pótlék hatásaként a gyermekes háztartások szegénységi kockázata számottevően (átlagosan 15 százalékra) alacsonyabb. 2003-ban a jövedelemfüggő szociális juttatások révén a gyermekes háztartások szegénységi aránya további 2,5 százalékponttal, 12 százalékra csökkent. E juttatások hatása 2001-ben valamivel magasabb, 3 százalékpont volt. A három- és több gyermeket nevelők esetében minimális hatékonyságjavulás, a többi gyermekes háztartásban minimális romlás következett be.

3. táblázat A szegénységi arányok a különböző háztartástípusokban a transzferjövödelmek előtt (saját jogú nyugdíj nélkül és azt beszámítva), jövödelemfüggő juttatások előtt, de nyugdíj és egyéb nem jövödelemhez kötött szociális jövödelem után és transzferok után, egy fogyasztási egységre jutó jövödelem alapján számolva, 2001 és 2003, %-ban

Háztartástípusok	Transzfer előtt	Transzfer előtt saját jogú nyugdíjjal	Jövödelemfüggő szociális juttatások előtt	Transzfer után
2001				
Gyermekek háztartások	28,8	26,2	15,0	12,0
3 és több gyermekes háztartások	53,3	52,0	34,8	26,4
Iskoláskor alatti gyermekes háztartások	35,4	33,6	20,5	16,5
Munkanélküli háztartások	59,3	55,3	37,4	31,1
Nyugdíjas házaspáros háztartások	93,8	12,1	7,6	7,1
Nyugdíjas egyedülálló háztartások	95,9	22,8	10,0	9,8
2003				
Gyermekek háztartások	29,2	27,2	14,8	12,3
3 és több gyermekes háztartások	59,5	59,3	36,3	27,8
Iskoláskor alatti gyermekes háztartások	39,6	37,0	19,4	15,5
Munkanélküli háztartások	61,6	58,3	43,6	34,2
Nyugdíjas házaspáros háztartások	94,2	28,6	8,4	7,0
Nyugdíjas egyedülálló háztartások	96,2	17,4	7,7	7,2
Háztartásfő 30 éves vagy fiatalabb	27,2	26,1	11,8	9,9
Háztartásfő legalább 70 éves	96,2	17,4	7,7	7,2

Forrás: KSH Háztartási költségvetési felvétel, 2001 és 2003

A rászorultsági elven nyújtott szociális támogatások szegénységnyhító szerepe a munkanélküli háztartások esetében a legnagyobb, 9 százalékpontot meghaladó mértékű. 2001-ben még 6 százalékpont volt, de a munkanélküli járadék szerepének csökkenésével helyét egyre inkább a munkanélküliek szociális segélye veszi át. A munkanélkülieknek járó juttatások jogosultsági idejének, feltételeinek időbeli változása szemléletesen példázza a kormányzati szerepvállalás módosulását, az önkormányzati tehervállalás növekedését a szociális juttatások terén.

Ez arra is felhívja a figyelmünket, hogy a jövödelemfüggő szociális támogatások szegénységnyhító szerepe önmagában, a többi transzferjövödelem hatásától elkülönítve nem értékelhető.

TANULMÁNYOK

3. ábra *A jövedelemfüggő szociális juttatások hatása a szegénységi arányokra 2001-ben és 2003-ban (transzfer utáni jövedelem és a jövedelemfüggő szociális juttatások előtti jövedelem alapján kapott szegénységi arányok különbsége)*

Forrás: KSH Háztartási költségvetési felvétel, 2001 és 2003

A szegénységben élő háztartások összetétele transzferjövedelmek előtt és után

A piaci jövedelmek alapján, illetve a szociális jövedelmek kisebb-nagyobb körének a beszámításával nemcsak a szegények számaránya változik, hanem a szegények összetétele is.

A transzferek előtti jövedelmük alapján a szegény háztartásoknak megközelítően az *egynegyedét* tették ki a gyermekes háztartások, az összes rendelkezésre álló jövedelmet figyelembe véve már *több mint felét*. A társadalmi újraelosztás végeredményeként a gyermekes háztartások jövedelmi pozíciója számottevően gyengült. A rászorultsági elven nyújtott szociális juttatások a gyermekes háztartások pozícióját minimálisan (átlagosan 0,6 százalékponttal) javították.

4. ábra A szegénységben élő háztartások összetétele a transzferek előtti és utáni jövedelmek alapján, 2003, %-ban

4. táblázat A különböző háztartástípusokban élők szegényeken belüli részesedése transzfer jövedelmek előtt és transzferek után, egy fogyasztási egységre jutó jövedelem alapján számolva, 2003, %-ban

Háztartástípusok	Transzfer előtt	Transzfer előtt saját jogú nyugdíjjal	Jövedelem-függő szociális juttatások előtt	Transzfer után	Összes háztartás
Gyermektelen háztartások	76,1	50,9	43,7	44,3	61,0
Gyermekes háztartások	23,9	49,1	56,3	55,7	39,0
3 és több gyermekes háztartások	6,1	13,4	17,3	15,7	5,0
Iskoláskor alatti gyermekes háztartások	12,8	26,4	29,2	27,7	15,4
Munkanélküli háztartások	11,1	23,3	36,8	34,2	8,6
Nyugdíjas háztartások	72,1	45,5	37,2	37,8	36,1
Háztartásfő 35 éves vagy fiatalabb	9,5	19,6	21,4	19,2	16,9
Háztartásfő legalább 70 éves	32,1	9,5	10,7	10,4	16,2

A transzfer előtti jövedelmek alapján a három- és több gyermeket nevelők az összes szegénységben élő háztartás 6 százalékát teszik ki, transzferjövedelmek után részesedésük már 16 százalék.

A piaci jövedelmeik alapján a fiatal (35 év alatti) háztartásfőjű háztartások szegényeken belüli részaránya 9,5 százalék, a piaci nyugdíjat is beszámítva 20 százalék, és összes jövedelmük szerint 19 százalék.

Az idős háztartásfőjű háztartások szegényeken belüli részesedése értelemszerűen fordított irányú, jövedelmi pozíciójukat alapvetően a piaci nyugdíjak határozzák meg. A 3. táblázat összefoglalóan mutatja az egyes háztartástípusok pozíció nyeresét, illetve pozíció vesztesét a szociális jövedelmek hatására.

A jövedelemfüggő szociális juttatások súlya a családok, és különösen a szegények megélhetésében

A rászorultság alapján járó juttatások esetében a leghevesebb vita akörül zajlik, hogy mennyire „hatékony” a szociális ellátórendszer. Vagyis mekkora a szociális juttatások szegénységnyhító képessége és milyen a célzottsága? Képes-e, s ha igen, akkor milyen arányban képes elérni a legszegényebbeket?

Hogy ezekre a kérdésekre egzakt választ adhassunk, a társadalmi jövedelmeken belül külön vizsgáljuk azoknak a juttatásoknak a hatását, amelyek kimondottan a szegényeknek rászorultsági elven járnak.

A transzfer utáni, de jövedelemfüggő juttatások nélküli szegénységi ráta és az összes piaci és szociális jövedelmet tartalmazó transzfer utáni szegénységi ráta egybevetése éppen erre a kérdésre ad választ. Az idős-kori járadék, a rendszeres és nem rendszeres szociális segély, a gyermekvédelmi támogatások, a lakásfenntartási támogatás, illetve a munkanélküliek szociális segélye olyan jövedelemfajták, amelyekből csak azok részesedhetnek, akiknek jövedelme egy bizonyos, alacsonyan meghatározott szint alatt van. Odaítélésük többnyire egyedi adminisztratív döntést igényel, s a helyi önkormányzatok hatáskörébe tartozik. Ezek tipikusan olyan társadalmi juttatások, amelyek céljukat tekintve egyértelmű jövedelem-átcsoportosítást jelentenek az adózó jobbmódban élőkötől a rászoruló szegények javára.

A piaci jövedelmekkel, a saját jogú nyugdíjjal a szociális juttatások nem versenyképesek. A társadalmi jövedelmeken belül az alanyi jogon járó juttatások, a tb-jövedelmek lényegesen magasabbak, mint azok a juttatások, amelyeket a szociális ellátórendszer célirányosan a szegényeknek szán. A jövedelemfüggő juttatások súlya a lakosság jövedelmén belül eltörpül a többi támogatási formához képest. Országos átlagban nagyságuk, az érintett háztartások esetében, 2003-ban havonta átlagosan 12 ezer forint volt. A háztartások 16 százaléka részesedett e juttatások közül legalább egyféleből.

A szegénységi küszöb alatt élők mintegy fele (a választott fogyasztási egyégtől függően 48–55 százaléka) jutott hozzá ilyen támogatásokhoz, s az éves támogatási összeg mintegy 40 százalékkal volt magasabb az átlagos támogatási összegnél.

5. táblázat Az egyes jövedelemfüggő szociális juttatások előfordulási gyakorisága és átlagos nagysága (a juttatásban részesülőkre számolva) az összes háztartás és a szegény háztartások körében, 2001

A háztartások legalább 1 százalékát érintő jövedelemfüggő juttatás megnevezése	Előfordulási gyakoriság, %		A juttatás átlagos összege, Ft	
	Összes háztartás	Közülük: szegény, fe	Összes háztartás	Közülük: szegény, fe
Jövedelemfüggő juttatások együtt	16,0	42,0	8 270	9 924
Ebből:				
Lakásfenntartási támogatás	2,7	2,4	2 523	1 906
Rendszeres szociális segély	4,7	7,1	13 097	12 414
Gyermekvédelmi pénzübeni támogatás	10,4	33,4	7 746	8 661

Forrás: KSH Háztartási költségvetési felvétel, 2001.

6. táblázat Az egyes jövedelemfüggő szociális juttatások előfordulási gyakorisága és átlagos nagysága (a juttatásban részesülőkre számolva) az összes háztartás és a szegény háztartások körében, 2003

A háztartások legalább 1 százalékát érintő jövedelemfüggő juttatás megnevezése	Előfordulási gyakoriság, %			A juttatás átlagos összege, Ft		
	Összes háztartás	Közülük: szegény, fe	Közülük: szegény fő	Összes háztartás	Közülük: szegény, fe	Közülük: szegény fő
Jövedelemfüggő juttatások együtt	16,6	47,8	55,2	11 547	16 435	17 692
Ebből:						
Lakásfenntartási támogatás	1,6	3,3	3,9	3 767	2 553	3 941
Rendszeres szociális	5,4	24,7	24,8	14 914	16 261	16 883
Gyermekvédelmi pénzübeni támogatás	6,9	28,5	38,9	9 813	10 232	10 917

Forrás: KSH Háztartási költségvetési felvétel, 2003.

Megjegyzés: fe az OECD1 fogyasztási egység alapján, fő pedig az egy főre jutó jövedelem alapján számolt szegénységi arány.

2001-ben a kapott összegek nagyságában még kisebb különbségek mutatkoztak a szegények javára (20 százalék volt az eltérés). 2001-ről 2003-ra javult a juttatások célzottsága és a támogatási összeg is differenciáltabb. A rászorultsági elven nyújtott juttatások a szegénységi küszöb alatt élők körében mintegy 40 százalékkal magasabbak.

Az alacsony jövedelemhez kötött juttatások egy része inkább az időseket, míg másik része főleg, vagy teljes mértékben a gyermekes családokat érinti. Az időskori járadék az önálló jövedelemmel nem rendelkező idős emberek támogatási formája (kifutó juttatási forma), a gyermekvédelmi támogatás a gyermeket nevelőket, a rendszeres és nem rendszeres

segély, illetve a lakásfenntartási támogatás a háztartások demográfiai összetételétől kevésbé függő juttatási forma. A rendszeres segélyekben részesülők demográfiai összetételében az a tény hozott változást, hogy a munkanélküli járadék szerepének visszaszorításával a segélyek jelentős része mára már az aktív korúak, a munkanélküliek jövedelempótlását szolgálja.

2001-gyel ellentétben 2003-ban már volt információnk arról is, hogy mely háztartások rendelkeztek közgyógyellátási igazolvánnyal. Annak becslésére, hogy mekkora kiadást sikerült ezáltal a háztartásoknak megtakarítaniuk, nem vállalkoztunk. Így, bár fontosnak tartjuk ezt a támogatási formát, kénytelenek voltunk kihagyni a jövedelemfüggő juttatások számbavételénél. Az igénybevételi arányok ismerete azonban – hasonlóan a gyermekvédelmi természetbeni juttatáshoz – értékes információ. A közgyógyellátás besorolását az is nehezíti, hogy alanyi jogon, méltányosságból és normatív alapon egyaránt megszerezhető támogatási forma.

A HKF adatai szerint a háztartásoknak közel egytizede (363 ezer háztartás) rendelkezett 2003-ban közgyógyellátási igazolvánnyal, a nyilvántartások alapján számuk magasabb, összesen félmillió személy. Természetesen egy háztartáson belül több személy is jogosult lehet közgyógyellátásra, valamint intézményi háztartásban élő is rendelkezhet igazolvánnyal (lásd az alanyi jogú közgyógyellátást), de a lakossági felvételtől származó adat mindenképpen valamivel alacsonyabb.

A jövedelemfüggő juttatásokhoz való hozzájutás nem automatikus. A segély megszerzése bizonyos információkat és „tudást”, vagy ha úgy tesszük, „speciális készségeket” elsajátítását igényli. Aki rendelkezik ezekkel és vállalja az ezzel járó „stigmatizációt”, az szeretne ebből a „készségből” és a segélyezett státusból minél többet profitálni. Ebből az oly gyakran hallott segélyezett magatartásból logikusan következne, hogy aki egyféle jövedelemfüggő juttatást biztosított magának, az többféle megszerzésével is próbálkozik. Adataink *nem igazolják azt a közhiedelmet, és azt a racionálisnak tűnő magatartást, hogy aki egyféle juttatáshoz hozzájut, az halmozza az igénybe vehető juttatásokat.*

A rendszeres és nem rendszeres szociális segélyek, valamint a gyermekvédelmi pénzbeli és természetbeli juttatások együttes előfordulása is kisebb a vártnál.

A munkanélküliek rendszeres szociális segélyében, az egyéb rendszeres szociális segélyben vagy az eseti segélyekben részesülő háztartások körében a juttatások halmozott előfordulása összesen 6 százalék volt (6. és 7. táblázat).

7. táblázat A rendszeres (munkanélkülieknek járó és egyéb), illetve nem rendszeres szociális segélyben részesülők között a juttatások halmozódása, 2003, %-ban

Juttatás	Arány, %
Csak munkanélküliek rendszeres segélye fordul elő	31,5
Csak egyéb rendszeres szociális segély fordul elő	36,8
Csak nem rendszeres segély van	25,8
Mindkét rendszeres segélytípus együttesen előfordul, de nem rendszeres segély nincs	3,7
Rendszeres és nem rendszeres segély is van	2,2

Forrás: KSH Háztartási költségvetési felvétel, 2003

Ami a gyermekvédelmi juttatásokat illeti, a pénzbeli és természetbeli juttatás együttes igénybe vétele a juttatásokban részesülők valamivel több mint egyötödére (21,6%) jellemző.

8. táblázat A pénzbeli és/vagy természetbeli gyermekvédelmi juttatásban részesülők között a juttatások halmozódása, 2003, %-ban

Juttatás	Arány, %
Gyermekvédelmi juttatás pénzben	58,9
Gyermekvédelmi juttatás természetben	19,5
Gyermekvédelmi juttatás pénzben és természetben is	21,6

Forrás: KSH Háztartási költségvetési felvétel, 2003

Fontos hangsúlyozni, hogy a jövedelemfüggő juttatások alacsony színvonala miatt, egyazon háztartáson belüli erőteljesebb halmozódásuk sem járulna hozzá a szegénységi kockázat érdemleges csökkenéséhez.

A rászorultsági elven nyújtott szociális juttatások nem jelentenek érdemleges megoldást azon szegények számára sem, akik hozzájutnak a jogos segítséghez, ugyanakkor időt, energiát, esetenként anyagi ráfordítást is követel tőlük a támogatás megszerzése.

A következő táblázatokban, mintegy a fenti állítás alátámasztására, összefoglaljuk a fontosabb társadalmi juttatások nagyságát, a háztartások, illetve a személyek által realizált összegeket, 2003-ra vonatkozóan.⁹ A lakossági felvételtől származó adatokat a hasonló tartalmú intézményi forrásokból származó információkkal együtt mutatjuk be azzal a határozott céllal, hogy a HKF alapján megfogalmazott állításaink érvényességi határait, hitelességét az olvasó reálisan meg tudja ítélni.

A regisztrációs adatok számítási módszere nem azonos a lakossági szám-

⁹ Az időskori járadékot, a nem rendszeres segélyeket nem vizsgáljuk részletesen, mivel igénybevételi arányuk még az egy százalékot sem éri el, ugyanakkor a lakosság jövedelmén belüli súlyuk is minimális. (Az adatfelvételtől származó információkat regisztrációból származó külső adatforrásokkal is összehasonlítottuk, az elemzés megbízhatósági szintjének, érvényességi korlátainak bemutatására.)

TANULMÁNYOK

bavétel módszerével, a referencia időszak is különböző, a fogalmi különbségek szintén hozzájárulnak a számbeli eltérésekhez. Mindezen korlátok ellenére az egybevetés szükséges és hozzátehetjük azt is, hogy megnyugtató eredményre vezetett. Kiáltó különbségek, amelyek a juttatások hatásmechanizmusát érdemben megkérdőjeleznék, nem mutatkoznak. A jövedelemfüggő juttatások szegénységnyhító szerepének, hatékonyságának, célzottságának mélyebb elemzése azonban a megbízható jövedelmi adatok mellett még ennél is nagyobb mintanagyságot, illetve a szegényekre koncentrált szegénységvizsgálatot igényelne.¹⁰

9. táblázat A fontosabb jövedelemfüggő juttatásokban részesülők száma és a juttatások nagysága a HKF-ben és a regiszteri adatok alapján, 2003

A háztartások legalább 1 százalékát érintő jövedelemfüggő juttatás megnevezése	Előfordulási gyakoriság, %		A juttatás átlagos összege, Ft	
	HKF Háztartások/ személyek száma	Regiszter Személyek (esetek) száma	HKF Háztartásra/ személyre jutó összeg	Regiszter Személyre (esetre) jutó összeg
Lakásfenntartási támogatás	59 807	87 242	3 767	4 696
Rendszeres szociális segély (pénzbeli)	201 849*	146 733	14 914*	15 010
Gyermekvédelmi pénzbeli támogatás	601 719**	661 003	4 199**	4 705*

* Nincs bontva pénzbeli és természetbeni összegre. A HKF adat háztartásra vonatkozik.

** A juttatásban részesülő háztartások gyermekszáma alapján becsült személyek száma és egy juttatásban részesülő gyermekre jutó összeg. Csak a pénzbeli juttatás alapján számolva.

Forrás: KSH Háztartási költségvetési felvétel, 2003 és Szociális Statisztikai Évkönyv 2003.

10 A KSH ez év áprilisában a Mikrocenzus kiegészítő felvételeként közel 20 ezer háztartásra kiterjedő részletes jövedelmi felvételt hajtott végre. Remélhetőleg ez az adatgyűjtés érdemben járul hozzá a hazai jövedelmi viszonyok megismeréséhez és a transzferek hatásvizsgálatához is.

10. táblázat A fontosabb tb-juttatásokban részesülők száma és a juttatások nagysága a HKF-ben és a regiszteri adatok alapján, 2003

A juttatás megnevezése	Előfordulási gyakoriság, %		A juttatás átlagos összege, Ft/hó	
	HKF Személyek száma	Regiszter Személyek száma	HKF Személyre jutó összeg	Regiszter Személyre jutó összeg
Nyugdíjban részesülők	2 803 835	2 749 765	69 043*	55 592
Árvaellátás (hozzátartozói nyugellátás)**	253 170	184 308	32 328	38 187
Ápolási díj	23 527	33 902	17 520	19 360
Családi pótlék	1 293 328**	1 292 028**	10 530**	10 145**
Gyed	90 910	77 942	–	48 742
Gyes	176 028	166 983	–	22 145
Gyet	37 219	47 657	–	21 901
Gyed, gyes, gyet együtt	304 157	292 582	36 738	29 192

* A HKF adat tartalmazza a különböző pótlékokat is.

** Családokra vonatkozik, nem személyekre.

Forrás: KSH Háztartási költségvetési felvétel, 2003 és Szociális Statisztikai Évkönyv 2003.

A jövedelemfüggő szociális juttatások szerepe a különböző háztartástípusokban

A következőkben képet alkothatunk arról, hogy a különböző háztartástípusokban, és ezek között is a szegénységi küszöb alatt élő háztartások életében milyen szerepet játszanak a szegénység megelőzését célzó juttatási formák.

A jövedelemfüggő juttatások közül a nagyságát tekintve magasan kiemelkedik a gyermekvédelmi pénzbeli támogatás. Még a munkanélküli és nyugdíjas háztartások esetében is ez a juttatás a legmagasabb, megelőzve (nyugdíjas háztartások esetében megközelítve) a rendszeres segélyt.

A szegény háztartások nagyobb arányban és összességében is több pénzhez jutnak, azaz többen és többet kapnak a jövedelemfüggő támogatásokból.

A szegény háztartások közül a három és több gyermeket nevelők közel 90 százaléka, a kisgyermekesek mintegy 80 százaléka részesedik e juttatások valamelyikéből. A nyugdíjasok körében – a várakozásainkat is megcáfolva – a segélyek szerepe lényegesen kisebb, beleértve a szegénységi küszöb alatt élőket is. A juttatások igénybevételi arányai alig magasabbak a szegények esetében.

A lakásfenntartási támogatás kivételével a többi segélyfajta nagysága a szegénységben élők körében magasabb. A támogatásból például egy átlagos nyugdíjas háztartásra átlagosan 1032 Ft jut, míg a szegénységi szint alatt élő nyugdíjas háztartásokra 858 Ft.

TANULMÁNYOK

11. táblázat Az egyes jövedelemfüggő szociális juttatások egy háztartásra jutó nagysága, előfordulási gyakorisága és átlagos nagysága (Ft/év) háztartástípusonként az összes háztartásban és a szegény háztartások körében, 2003

	Rendszeres segély Ft	Lakás-fenn-tartási támogatás Ft	Gyermek-védelmi pénzbeli támogatás Ft	Jövedelemfüggő juttatások nagysága, Ft	átlagos előfor-dulása, %	átlagos száma*
Összes háztartás						
Gyermekes	13 198	826	20 587	40 833	27,0	0,4
3 és több gyermekes	26 692	2 250	89 986	140 086	60,2	1,0
Iskoláskor alatti						
gyermekes	16 544	1 228	37 277	62 788	36,6	0,6
Munkanélküli	83 373	1 762	27 214	120 166	56,4	0,9
Nyugdíjas	7 122	1 032	2 616	16 333	13,8	0,2
Szegény háztartások*						
Gyermekes	52 222	1 395	62 615	131 012	63,0	1,1
3 és több gyermekes	60 767	1 459	136 777	226 160	85,9	1,4
Iskoláskor alatti						
gyermekes	50 439	1 310	87 676	150 200	70,0	1,2
Munkanélküli	118 426	749	43 496	175 283	73,8	1,2
Nyugdíjas	28 407	858	18 377	58 533	36,8	0,5

* Szegénynek tekintjük azokat a háztartásokat, akik medián-jövedelem 60 százaléka alatti jövedelemből élnek, OECD1 fogyasztási egység alapján számolva.

Azok a háztartások, ahol a háztartásfő, vagy bármelyik felnőtt családtag munkanélküli, nagyobb arányban kapnak többféle segélyt is. A jövedelemfüggő segélyek „halmozásával” szegénységi arányuk a transzferek utáni állapotot tekintve is mindössze 6 százalékpontot esett, 37,4 százalékról 31,1 százalékra.

Pontosítva az előbbi gondolatmenetet, megnéztük azt is, hogy a jövedelemfüggő juttatásokhoz való hozzájutás előtti stádiumban – azaz a juttatások igénylésekor fennálló jövedelmi helyzetet alapul véve – a szegénységi küszöb alatti jövedelemből élők milyen arányban részesedtek ezekből a támogatásokból.

A jövedelemfüggő juttatásokban részesedők egyharmada (2001-ben 33,4 százalék és 2003-ban 34,9 százalék) volt szegény a juttatás igénylésekor rendelkezésre álló jövedelem alapján. Ha már a kapott támogatásokat is figyelembe vesszük, akkor a realizált összes jövedelem alapján egynegyedük (2001-ben 24 százalék és 2003-ban 24,9 százalék) marad továbbra is szegény.

A támogatások előtt szegények közé tartozó háztartások 57 százaléka (2001-ben még csak fele) jutott hozzá jövedelemfüggő támogatáshoz 2003-ban. Az összes jövedelem alapján a szegények 52 százaléka nem kapott rászorultság alapú támogatást, 2001-ben arányuk 58 százalék volt.

12. táblázat A jövedelemfüggő szociális juttatásokhoz való hozzájárulás a szegények és nem szegények körében, a juttatások igénylésekor fennálló jövedelmi helyzet alapján, %-ban

Kapott-e	Nem szegény		Szegény a jövedelemfüggő juttatások előtt		Együtt	
	2001	2003	2001	2003	2001	2003
Nem kapott	93,7	94,7	6,3	5,3	100,0	100,0
Kapott	66,6	65,1	33,4	34,9	100,0	100,0
Együtt	89,4	89,8	10,6	10,2	100,0	100,0
Nem kapott	88,1	88,0	49,8	43,2	84,0	83,4
Kapott	11,9	12,0	50,2	56,8	16,0	16,6
Együtt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: KSH Háztartási költségvetési felvétel, 2001 és 2003

13. táblázat A jövedelemfüggő szociális juttatásokhoz való hozzájárulás a szegények és nem szegények körében, az összes rendelkezésre álló jövedelmet alapul véve, %-ban

Kapott-e	Nem szegény		Szegény az összes jövedelem alapján		Együtt	
	2001	2003	2001	2003	2001	2003
Nem kapott	93,7	94,6	6,3	5,4	100,0	100,0
Kapott	76,0	75,1	24,0	24,9	100,0	100,0
Együtt	90,9	91,4	9,1	8,6	100,0	100,0
Nem kapott	86,6	86,3	58,0	52,2	84,0	83,4
Kapott	13,4	13,7	42,0	47,8	16,0	16,6
Együtt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: KSH Háztartási költségvetési felvétel, 2001 és 2003

A jövedelemfüggő juttatásokhoz való hozzájárulás és a juttatások igénylésekor fennálló jövedelmi helyzet alapján a szegény, illetve nem szegény státus között közepesenél gyengébb kapcsolat áll fenn, de az összefüggés napjainkra némileg szorosabbá vált (a korrelációs együttható értéke 32 százalék, 2003-ban 37 százalék). A juttatásokat ma inkább a szegények kapják.

A jövedelemfüggő juttatásokhoz való hozzájárulás és az összes jövedelem alapján szegény, illetve nem szegény státus között gyengébb kapcsolatot találtunk (a korrelációs együttható értéke mindkét vizsgált évben hasonló 22 százalék).

A két – jövedelemfüggő juttatások előtti és utáni helyzetet tükröző – számsor (és kapcsolati mutató) egybevetése a szociális juttatások hatásának plasztikus mutatója. A különbség arra ad választ, hogy a jövedelemfüggő célzott támogatások hatására milyen arányban sikerült csökkenteni a szegénységet.

A rendelkezésre álló összes jövedelem (azaz a szociális jövedelmek teljes körét is tartalmazó jövedelmek) alapján nehéz megítélni a juttatások célzottságát, a szociális ellátórendszer hatékonyságát, a szegénységi koc-

kázatok, hiszen a háztartások, az emberek egy része éppen a rászorultság alapján járó juttatások következtében kerül ki a szegények köréből.

Összegzés

A jövedelemhez kötött juttatások, a segélyezés szerepének növekedése az állami redisztribúció átrendeződésének, a helyi szerepvállalás erősödésének, az önkormányzatokhoz rendelt elosztási funkciók gyarapodásának a következménye. „A szemünk előtt történt, mégis alig vettük észre, hogy a helyi szintű szegényellátás – magyarán a szociális segélyezés – az elmúlt másfél évtized során a szerény eseti pénzosztás egykori manufakturális rendszeréből mára százmilliárdokat mozgató jelentős iparággá terebélyesedett.”¹¹ Nagy kérdés, hogy ez a nagyüzem mennyire hatékonyan képes betölteni megszorított feladatait. Képes-e kompenzálni az elsődleges piaci jövedelmek alapján növekvő társadalmi különbségeket és a központi állam folyamatos visszavonulását.

2003-ban a lakosság egy főre jutó jövedelméből átlagosan havi 18 ezer forintot tettek ki a szociális jövedelmek.¹² Segélytípusú juttatásokban a háztartások 17 százaléka részesedett, átlagosan havi 12 ezer forint összegben. A szegénységben élők a piaci típusú és az alanyi jogon, illetve tb-jövedelmeikkel ellentétben a jövedelemfüggő juttatásokból nagyobb arányban és magasabb összegben részesednek, mint a jobbmódúak. Összes jövedelmüket tekintve a szegényháztartások fele (számítási módszertől függően 48, illetve 55 százaléka) mintegy havi 17 ezer forint összegű jövedelemfüggő juttatásban részesült. A segélytípusú juttatások azonban nem tudják kompenzálni a piaci jövedelmek alacsony voltát, illetve az egyéb szociális jövedelmek átlag alatti színvonalát.

Magyarországon az idős népességben belül, a nyugdíjasok magas számából adódóan a csak piaci jövedelmek alapján számított, azaz a transzfer előtti jövedelmeket figyelembe véve nagyon magas a szegények száma és aránya: 1,8 millió háztartás (az összes háztartás 48 százaléka) és mintegy 4 millió ember (a lakosság 39,4 százaléka) tekinthető jövedelmi szegénynek.

A saját jogú nyugdíjakat is a transzfer előtti jövedelmek közé sorolva a háztartások egyötöde, a lakosságnak kevesebb mint az egynegyede marad szegény.

A teljes foglalkoztatás megszűntével, a munkanélküliség megjelenésével, illetve az inaktív népesség magas arányából adódóan hosszabb távon a nyugdíjak szegénységnyhító szerepének csökkenésével kell számolnunk. Tekintettel arra, hogy a munkavállalók és vállalkozók egy része sem a ténylegesen realizált keresete, jövedelme után fizeti a tb-hozzájárulást, a nyugdíjjárulékot, így egy szélesebb réteg kerülhet rosszabb helyzetbe az idő előrehaladtával a kieső, illetve a várhatóan alacsonyabb piaci nyugdíj következtében.

A transzferek utáni, de a jövedelemfüggő támogatások nélküli jöve-

11 Lásd Szalai Júlia: A jóléti fogda. Esély, 2005, 1–2. szám.

12 KSH, HKF adata.

delemmel számolva a háztartások szegénységi aránya közel felére, 10,6 százalékra csökken. E jövedelmek után a lakosság 12,5 százaléka marad a szegénységi szint alatt.

A jövedelemfüggő szociális juttatások szegénységnyhító szerepe meglehetősen szerény. A háztartások 1 százalékát, a lakoságnak kevesebb mint 2 százalékát képesek kiemelni a szegénységből. Viszonylag sokan, de alacsony összegben jutnak hozzá ezekhez a támogatásokhoz. A segélyek célzottsága 2001-ről 2003-ra valamelyest nőtt, s a juttatások nagysága is differenciáltabb lett.

A jövedelemfüggő juttatásokhoz való hozzájutás előtti stádiumban – azaz a juttatások igénylésekor fennálló jövedelmi helyzetet alapul véve – a támogatásokban részesülő háztartások egyharmada volt szegény, a segélyekből származó bevételeket is figyelembe véve egynegyede.

A segélyek nélküli jövedelmek alapján a szegények közé tartozó háztartások 57 százaléka (2001-ben fele) részesült valamilyen jövedelemfüggő juttatásban. Az összes jövedelem figyelembe vételével a szegénységben élő háztartások 48 százaléka kapott jövedelemfüggő támogatást. Vagyis a korábbi 57 százalékos arányról 48 százalékra csökkent a szegények körére eső, jövedelemfüggő támogatási arány. A 9 százalékpontos különbség arra ad választ, hogy a jövedelemfüggő célzott támogatások hatására milyen arányban sikerült csökkenteni a szegénységet. (2001-ben 8 százalékpont volt a különbség.)

Miközben az alanyi jogon járó, illetve biztosítási alapú juttatások beszűkülnek, értékállóságuk csökken, egyre nagyobb szerephez jutnak az önkormányzatok hatáskörébe tartozó juttatások. Bár szerepük a szegények megélhetésében növekvő, a juttatások alacsony színvonala miatt alapvetően a szegénységben maradást konzerválják. Saját értékállóságuk megőrzése is kérdéses, de arra semmiképpen sem alkalmasak, hogy betöltsék a korábbi tb-alapú támogatások helyét.

Mint a bevezetőben is írtuk, koherens és stabil társadalompolitikai gondolkodás és az erre épülő egységes szemléletű, nagyobb és koncentráltabb anyagi erőforrásokat mozgósító szociálpolitikai rendszer nélkül a szegénység érdemi enyhítése nem várható. Ha a szegényekre fókuszáló szociálpolitikai juttatások célzottsága növekszik is, hatékonyságuk meglehetősen alacsony.

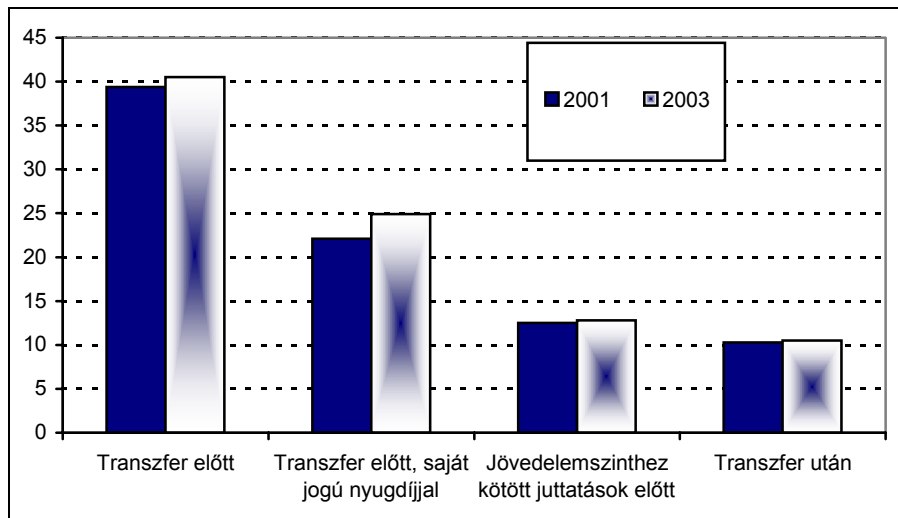
Felhasznált irodalom

- Altorjai Szilvia – Havasi Éva: A transzferjövedelmek hatása a szegénységre, Budapest, 2002. (Kézirat)
- Családi költségvetés, Adattár, 2001, KSH, Budapest, 2003.
- Családi költségvetés, Adattár, 2003, KSH, Budapest, 2005.
- Éltető Ödön–Havasi Éva: Az elemzési egység és az ekvivalencia-skála megválasztásának hatása a jövedelmi egyenlőtlenségre és szegénységre, Szociológiai Szemle, 2002. 4. sz. 157–170. o.
- Ferge Zsuzsa: A magyar segélyezés rendszer reformja, Esély, 1995. 6. sz.
- Gábos András – Szívós Péter: A szegénység különböző metszetei, in: Stabilizálódó

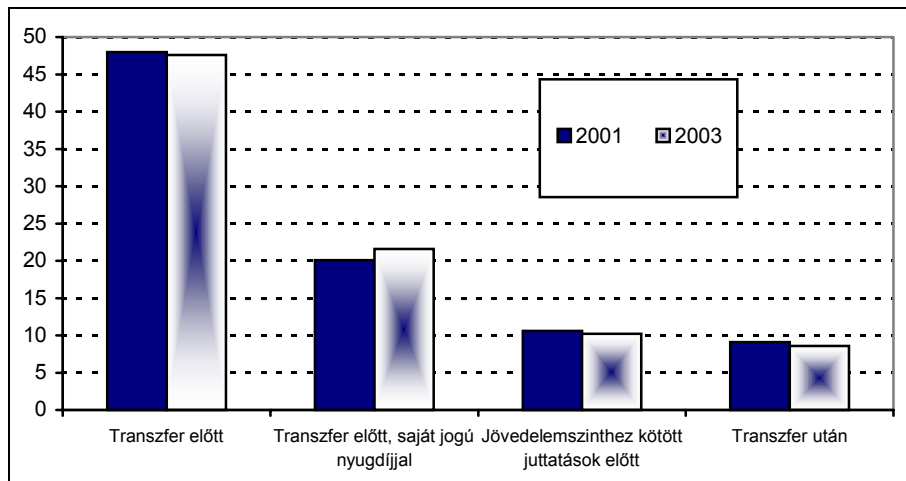
TANULMÁNYOK

- társadalomszerkezet, Tárki Monitor jelentések 2003 (Szerkesztette: Szivós Péter és Tóth István György), Tárki, Budapest, 2004.
- Havasi Éva – Altorjai Szilvia: Jövedelem mint az anyagi jólét és a szegénység mérőszáma, KSH, Budapest, 2005.
- Medgyesi Márton: Egyenlőtlenség és szegénység a csatlakozó országokban, az Európai Unióban és Magyarországon. IFM Humán Erőforrás Háttér tanulmányok, Budapest, Tárki, 2004, 1/1. 2.
- Monostori Judit: A jövedelmi szegénység és a segélyezés kapcsolata, KSH, Budapest, 2001.
- Szalai Júlia: A jóléti fogda, *Esély* 2005. 1–2. szám.
- Szalai Júlia: A szociális segélyezés „hasznáról”. *Info – Társadalomtudomány*, 54. sz., 2001. október.
- Székelyi Mária – Barna Ildikó: „Túlélőkészlet az SPSS-hez, Budapest, Tipotex Kiadó, 2002.
- Szivós, Péter – Tóth István György: A jóléti támogatások és a szegénység Magyarországon, Tárki Társadalompolitikai Tanulmányok 5. sz., Tárki, Budapest, 1998.
- Szociális Statisztikai Évkönyv 2003, KSH, Budapest, 2005.
- Tóth István György: I. kötet, Gazdasági aktivitás vagy szociális támogatások? A jóléti újraelosztás megváltozott keretfeltételei, Tárki, Budapest, 1998.
- Tóth István György: Jövedelemeloszlás, kirekesztettség, társadalmi csoportok, Tárki, Budapest, IFM Tanulmányok, 2004/1. 1.
- Tóth István György: Jövedelemeloszlás, A gazdasági rendszerváltástól az uniós csatlakozásig, Századvég Kiadó, 2005.

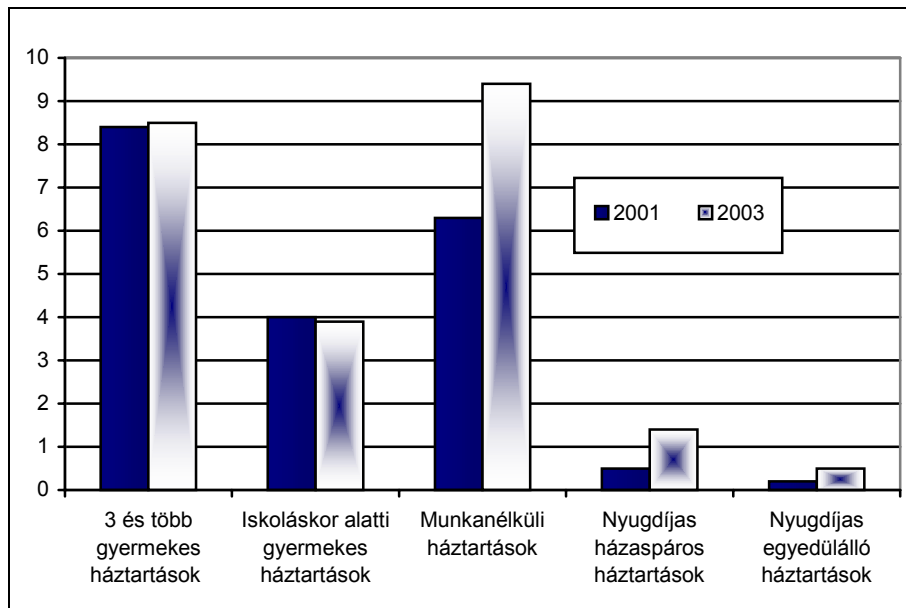
1. ábra

2. ábra

3. ábra

4. ábra

